

ROZBIJANIE PRAWD NIEZBITYCH

Nie ukrywam, że jestem graczem – powiedziała w wywiadzie radiowym Ishbel Szatrawska, i choć te słowa odnosiły się do gier video, pasji głównie z okresu liceum, w jej tekstach teatralnych można dostrzec fascynację grą i odnaleźć motyw gry na wielu płaszczyznach. Przyjrzymy się trzem z nich: grze (pozornie) rozrywkowej, grze ze stereotypami i grze z konwencją.

Pierwszym przykładem będzie popularne w wielu krajach „Koło fortuny”, które w dramacie *Totentanz. Czarna noc, czarna śmierć* pojawia się pod włoską nazwą „La ruota della fortuna”, adekwatnie do miejsca akcji. Teleturniej przebiega według uproszczonych reguł, a stawka jest naprawdę wysoka: *Kręcimy kółeczkiem, podajemy literę, odgadujemy hasło, do którego podpowiedzią jest krótkie, enigmatyczne zdanie – i wygrywamy albo przegrywamy życie!* – wyjaśnia prowadzący Salvatore. Choć rozgrywka funkcjonuje w sztuce na zasadzie autonomicznej sytuacji tragikomicznej, pośpiech z jakim się odbywa można umotywić bliskością śmierci i wielką niewiadomą, jaką był na całym świecie marzec roku 2020, czas akcji utworu, a jednocześnie historyczny moment, gdy przez Włochy przejeżdżały wojskowe ciężarówki z ciałami zmarłych.

Ishbel Szatrawska prowadzi także w swojej twórczości grę ze stereotypami, definiowanymi przez Michała Głowińskiego w odniesieniu do literatury jako *przedstawienia odwołujące się do powszechnych, silnie zakotwiczonych w świadomości społecznej danej grupy, mniemań i wyobrażeń, niepoddawanych krytyce i uznawanych za prawdy niezbite*. Możemy wyróżnić stereotypy związane z płcią, których ironicznym świadectwem jest kwestia Chóru z rozgrywającego się w amerykańskiej rzeczywistości utworu *Objects in Mirror Are Closer Than They Appear: JFK był ostatnim prawdziwym mężczyzną w tym kraju. / Jak Marilyn zaczęła przeszkadzać, / Po prostu się jej pozbył. / Jackie Kennedy, to była prawdziwa kobieta. / Trwała przy nim mimo zdrad [...]*; stereotypy związane z rolami w rodzinie, widoczne zwłaszcza w *Polowaniu*, gdzie ojciec poluje, matka gotuje, a syn wysłuchuje napomnień z powodu opieszałości w tworzeniu podstawowej komórki społeczeństwa; i w końcu stereotypowe stwierdzenia dotyczące przepaści cywilizacyjnej pomiędzy Zachodem i Wschodem powtarzane wielokrotnie w dramacie *Kateriny brak (Zachód to przemysł, rozwój, cywilizacja. Wschód jest sielski, jest związany z ziemią, z płodami rolnymi)*.

Chcąc ukazać grę z konwencją, trzeba ponownie się odwołać do sztuki *Totentanz....*, inspirowanej schematem *commedii dell'arte*, czyli włoskiej improwizowanej komedii ludowej uprawianej przez aktorów zawodowych. Na początek geografia. W wypowiedziach postaci padają nazwy: Bergamo, Wenecja, Bolonia, skąd wywodzą się charakterystyczne figury komediowe: Arlekin i Brighella, Pantalone, Dottore. Jest mowa także o Mediolanie, gdzie w drugiej połowie XVI w. zawiązała się słynna trupa teatralna „I Gelosi”, goszcząca podczas swych podróży po Europie również w Polsce.

Trupa „I Gelosi” na obrazie flamandzkim z końca XVI wieku

Czas na typy postaci. Możemy próbować zidentyfikować postacie poważne (Innamorati) oraz komiczne (Arlekin, Dottore), lecz są to raczej krewni lub hybrydy znanych typów. Na przykład para zakochanych, Claudia i Paolo, to współcześni kochankowie – bez zobowiązań, za to z przeszłością. Claudia nazywa Paola „melancholijnym, smutnym pajacem”, co przywodzi na myśl Pierrota. W konstrukcji postaci odnajdziemy jednocześnie identyfikację i krytyczny dystans. Dwie z nich, Salvatore i Chiara, mają pochodzenie diabelsko-karnawałowe, podobnie jak Arlekin. Salvatore, który przedstawia się jako „profesor”, wciąż jest mylony z „doktorem” i rzeczywiście ma on cechy wspólne z Dottore, jedną z najbardziej charakterystycznych figur, mędrkiem i gadułą. W sferze dramaturgii powinowactwa *Totentanz*.... z komedią dell’arte sugeruje skomplikowana intryga przy ograniczonym zestawie postaci i sytuacji, natomiast w zakresie choreografii i charakteryzacji – przebieranki w rozmaite kostiumy, makijaż i skoczne tańce.

Źródła:

Compagnia dei Gelosi, Encyklopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Compagnia-dei-Gelosi>, dostęp: 30.06.2021.

Maski komedii dell’arte, rozmowa Michała Montowskiego z Justyną Golińską, Polskie Radio Dwójka, 05.01.2011, <https://www.polskieradio.pl/8/734/Artykul/289729,Maski-komedii-dellarte>, dostęp: 30.06.2021.

Młoda sztuka żydowska, rozmowa Jolanty Drużyńskiej z Ishbel Szatrąwąską, Damianem Josephem Neciem i Arturem Wabikiem, Radio Kraków, 13.08 2015,

<https://www.radiokrakow.pl/audycje/kolo-kultury-kultura-w-malopolsce/mloda-sztuka-zydowska/>,
dostęp: 08.06.2021.

Patrice Pavis, *Słownik terminów teatralnych*, tłum. Sławomir Świontek, Wrocław 2002.

Słownik terminów literackich, red. Janusz Sławiński, Wrocław 2005.

Ishbel Szatrawska, *Objects in Mirror Are Closer Than They Appear*, [w:] *Nasz głos. Antologia tekstów dla teatru powstałych w ramach warsztatów dramatopisarskich z okazji 100-lecia uzyskania przez kobiety praw wyborczych w Polsce*, red. Daria Będkowska, Agata Dąbek, Stary Teatr, 2019.

Ishbel Szatrawska, *Totentanz. Czarna noc, czarna śmierć*, „Dialog” nr 2/2021.

Fotografia trupy „I Gelosi”: Wikimedia Commons,

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Commedia_dell%27arte_-_troupe_Gelosi.JPG, dostęp:
30.06.2021.

Autorka hasła: Kamila Łapicka